

Pavlove rodinné pravidlá ako inšpirujúca výzva pre súčasnú spoločnosť

Paul's household codes as an inspiring challenge for present-day society

Abstract: Like many other Greco-Roman moral writings, the Pauline epistles contain passages with instructions for Christian families or “households” as to how they should treat other members of their household. The “household codes” in the Pauline epistles are somewhat similar to their non-Christian counterparts, but also significantly different in certain ways. These texts do not give absolute power to the men, but instead require a high degree of responsibility and mutual respect for all members of Christian families.

Úvod

Zhromažďovanie kresťanského spoločenstva v súkromných domoch jeho zámožnejších členov bolo typickým znakom ranokresťanskej Cirkvi. Domácnosť tvorila základ spoločenského života, preto je pochopiteľné, že sa v Pavlových listoch pozornosť sústreďovala aj na jej usporiadanie v duchu kresťanskej viery.

Pri čítaní Pavlových listov, v ktorých žiada, aby sa manželky podriadili manželom a otroci počúvali pánov, zaznievajú výhrady voči kresťanstvu, že dostatočne neprotestovalo proti vtedajšiemu systému, v ktorom otroci nemali žiadne práva a manželky s deťmi boli na tom len o trochu lepšie. Ba dokonca zaznievajú obvinenia, že za násilie v rodinách je kresťanstvo priamo zodpovedné svojou náukou, ktorá vychádza z Pavlových listov.

Martin Luther vo svojom malom katechizme z roku 1529 označil dva úryvky Pavlových listov v Kol 3,18-41 a Ef 5,21-6,9 výrazom *Haustafel*, čo voľne prekladáme *rodinné pravidlá*, lebo ide o usmernenia, ktorými sa majú riadiť rôzni členovia rodiny.¹ Cieľom nasledujúcej štúdie je pozrieť sa bližšie na tieto texty a ukázať, že kresťanstvo v osobe Pavla prinieslo úplne nový pohľad na rodinné vzťahy.

Kresťanstvo verzus okolitý svet

To, že v Pavlových listoch si našli svoje miesto aj usmernenia pre rodinný život, nie je nijako výnimočné. Nájdeme ich v textoch Starého zákona, kde východiskom je štvrté Božie prikázanie, ale je potrebné vnímať aj viaceré texty v Knihe Genezis, Exodus a Deuteronomiu, z ktorých priame citácie sa používajú aj v novozákonných rodinných pravidlách. Zvlášť

¹ K nim je potrebné pripočítať ešte dva texty rodinných pravidiel, ktoré sa však nachádzajú v „petrínskej“ tradícii, tzn v 1 Pt 2,13-3,22 a 4,12-5,11).

starozákonná múdroslovná literatúra (Žalmy, Kniha múdrosti a Kniha prísloví) rozvinula zásady ohľadom rodinných vzťahov. Pozornosť sa v nich sústreďuje najmä na vzťah manžel – manželka a rodičia – deti.

V grécko-rímskej spoločnosti, do ktorej kresťanstvo vstúpilo, taktiež jestvovali rodinné pravidlá. Už Aristoteles (384-322 pred Kr.) sa im venuje vo svojich dvoch dielach Politika a Nikomachova etika. Podľa Aristotela najmenšiu domácnosť tvorili pán a otrok, manžel a manželka, otec a deti: „*Takže z prirodzenosti jestvujú rôzne skupiny vládcov a podriadených. Slobodný panuje nad otrokom, manžel nad manželkou, muž nad dieťaťom, každý odlišným spôsobom. Všetci vlastnia rôzne časti duše, ale každý z nich rozdielnym spôsobom. Otrok vôbec nedostal tú časť, ktorá rozhoduje; manželka ju má, ale nie v úplnosti a dieťa ju taktiež má, ale v nevyvinutej forme.*“² Taktiež stoická filozofia poznala zoznam povinností v rodine. Arius Didymus (1. Stor. pred Kr.) učil, že medzi manželmi je aristokratický vzťah; medzi rodičmi a deťmi je monarchistický vzťah; medzi deťmi demokratický vzťah.³

Zostáva otvorenou otázka, či Pavlove listy predpokladajú, že všetci členovia rodiny sú kresťania. Nie je to nevyhnutné. Kresťanská manželka nemusela mať vždy veriaceho manžela. Podobne to platí pri otrokoch a deťoch. S istotou môžeme povedať, že keď vieru prijal otec ako hlava rodiny, tzv. pater familias, prijali ju s ním všetci v jeho dome. V dome, kde nebolo muža preberala na seba žena úlohu pater familias. Postavenie detí bolo veľmi slabé. Ak by neplnili otcovu vôľu, mohol ich zbiť, uväzniť, ba dokonca aj predať do otroctva. Podriadenosť vôli rodičov sa dotýkala aj náboženskej oblasti. Synovia a nevydaté dcéry vyznávali náboženstvo svojho otca a uctievali jeho bohov až do obdobia dospelosti. Otroci mali ešte menšie práva ako deti a bolo prirodzené, že vyznávali náboženstvo svojich pánov. Tieto pravidlá platili predovšetkým v grécko-rímskej domácnosti. V židovstve otec bol síce hlavou rodiny, ale určite jeho právomoci voči manželke, deťom a otrokom boli oveľa miernejšie.⁴

Premyslená štruktúra

Detailnejší pohľad na obidva úryvky (Kol 3,18-4,1 a Ef 5,21-6,9) nám potvrdzuje, že ide o starostlivo skoncipovanú štruktúru. Pavol teda poznal prostredie, do ktorého píše a jeho

² MACDONALD, M. Y.: *Colossians and Ephesians. Sacra Pagina Series.* Collegeville : Liturgical Press 2008, s. 160 (vlastný preklad)

³ Porov.: REYNIER, CH.: *L'épître aux Éphésiens.* Paris : Les Éditions du Cerf 2004, s. 172.

⁴ Porov.: MARTIN, H. S.: *Colossians and Philemon.* Ephrata : Brethren Revival Fellowship 2003, s. 85.

slová boli výsledkom dôkladnej úvahy nad Kristovým evanjeliom a jeho aktualizáciou na situáciu adresátov.

1. Pavol postupuje vždy po dvojiciach (manželka – manžel; deti – rodičia; otroci – páni);
2. Pri každej z dvojice začína v tej dobe od sociálne nižšie postaveného člena a prechádza k vyššie postavenému členovi;
3. Vychádza zo stredu, tzn. začína od najintímnejších vzťahov a postupuje k širším rodinným vzťahom: manželka – manžel; deti – rodičia; otroci – páni;
4. Pri argumentácii vždy pridáva teologické zdôvodnenie „ako sa sluší v Pánovi“; „lebo to je milé Pánovi“; „v bázni pred Pánom“; v Pánovi“; „ako Kristovi služobníci“ atď.⁵

Branislav Kluska upozorňuje, že „*prvkom, ktorý spája všetky tieto vzťahy je osoba hlavy a otca rodiny (pater familias), ktorý vystupuje ako muž vo vzťahu k žene, ako otec vo vzťahu k deťom, a zároveň pán vo vzťahu k nevoľníkom.*“⁶

Hoci rodinné pravidlá nemôžeme hodnotiť z pohľadu našej doby, predsa v dobe ich vzniku priniesli revolučného ducha do pohanského prostredia grécko-rímskej kultúry predovšetkým v požiadavkách pozornosti voči manželkám a otrokom. Usilujú sa pokresťančiť najmä vzťahy medzi pater familias – hlavou rodiny a ostatnými členmi domácnosti. Vo vtedajšej literatúre podobného zamerania nenájdeme výzvy, aby manželia milovali manželky; aby otcovia nedráždili svoje deti a dávali otrokom, čo je spravodlivé a slušné.⁷

Rodinné pravidlá v Kol 3,18-4,1

Usmernenia začínajú výzvou k podriadenosti manželky manželovi v Kol 3,18: „*Ženy, podriadujte sa mužom, ako sa sluší v Pánovi!*“ Výzva zodpovedá vtedajšiemu usporiadaniu grécko-rímskej ale aj židovskej rodiny. Predsa len nájdeme odlišnosť pri opise tohto vzťahu. V Kol 3,18 je použité sloveso *hypotásso* – *podriaďiť sa*, ktoré je odlišné od slovesa, ktoré charakterizuje vzťah detí k rodičom *hypakúo* – *poslúchať* v Kol 3,20, čím chce Pavol ukázať, že vzťah manželka – manžel je na inej úrovni ako deti – rodičia. Slová o podriadenosti manželky manželovi môžu vyznievať v našej dobe charakterizovanej úsilím o rodovú rovnosť prinajmenšom zvláštne, pre niektorých až neprijateľne. Dôležité je všimnúť si nielen historické

⁵ Porov.: ALETTI, J. N.: *Saint Paul Épître aux Colossiens. Introduction, traduction et commentaire*. Paris : Éditions J. Gabalda et Cie 1993, s. 247-250.

⁶ KEUSKA, B.: *Pavlovske rodinné pravidlá a percepčia rodiny v súčasnej spoločnosti*. In: FARKAŠ, P. (ed.): *Legislatívne texty Biblie II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Nitra – Bratislava : UK RKCMBF 2008, s. 150.

⁷ Porov.: WITHERINGTON III, B.: *The Letters to Philemon, the Colossians, and the Ephesians. A Socio-Rhetorical Commentary on the Captivity Epistles*. Grand Rapids, Cambridge : Wm. B. Eerdmans Publishing Company 2007, s. 184.

okolnosti, za ktorých text zaznieva, ale aj celkový kontext. Hneď nasledujúci verš Kol 3,19 obsahuje výzvu na adresu manželov, aby milovali svoje manželky. V širšom zmysle je to volanie po vzájomnej podriadenosti, lebo milovať druhého znamená mu slúžiť. Preto kresťanské manželstvo nie je nikdy o tom, kto bude rozhodovať a kto bude počúvať, ale je to výzva k prežívaniu vzťahu, v ktorom láska je putom, ktoré obidvoch partnerov spája na ceste k spoločnej dokonalosti (porov. Kol 3,14). Keď manželka žije *hos anéken en kyrío* – ako sa sluší v Pánovi a manžel nikdy nedovolí, aby jeho správanie vyvolalo zatrpknutosť a nevrlosť manželky, vtedy obaja budujú vzťah, ktorý má svoj pôvod v Kristovi.⁸

Poslušnosť a úcta detí voči rodičom je bohato zastúpená v antickej literatúre a nájdeme ju výrazne prítomnú aj v biblických knihách Starého zákona. Preto výzva v Kol na adresu detí nijako neprekvapuje. Východiskom je štvrté Božie prikázanie: „*Cti svojho otca a svoju matku, ako ti prikázal Pán, tvoj Boh, aby dni tvojho života dlho trvali a aby sa ti darilo na zemi, ktorú ti dá Pán, tvoj Boh!*“ (Dt 5,16). Je zaujímavé, že zo strany rodičov sa požiadavka vznáša len na otcov (Kol 4,21). Opäť je to odrazom vtedajších sociálnych a kultúrnych podmienok, keď rozhodujúce právo nad deťmi mal otec a nie matka. Niektorí biblisti sa však domnievajú, že slovo *pateres* – *otcovia* plnilo aj všeobecné označenie pre rodičov. Poukazujú pritom na grécky text Hebr 11,23, kde na označenie rodičov je použité slovo *patéres*: „*S vierou ukryvali (patéres) rodičia Mojžiša tri mesiace po jeho narodení, lebo videli, že dieťa je pôvabné, a nebáli sa kráľovho rozkazu.*“⁹

Výzva *hýna mé athymósín* – aby nezmalomyselní sa môže preložiť *aby nestratili chuť, odvahu*. Čas výchovy a dospievania v rodine má svoje úskalia. Rodičia nemajú z neho urobiť neznesiteľné a terorizujúce obdobie, ale majú sa usilovať o to, aby ho ich deti prežili v radosť, aby im odovzdali dar viery a múdrosť života.

Usmernenia ohľadom vzťahu otroci – páni sú oveľa podrobnejšie v porovnaní s predchádzajúcimi stručnými vyjadreniami. Pre nás možno prekvapujúco Kol sa nedomáha zrušenia otroctva a nežiada od kresťanov, ktorí mali otrokov, aby ich prepustili. Nezabúdajme však, že zrušenie otroctva nebolo v rukách otrokov a medzi členmi veriaceho spoločenstva bolo pravdepodobne viac otrokov než pánov.¹⁰ Kresťania v 1. storočí po Kr. určite nezastávali také pozície v politickom systéme, aby mohli vyvinúť tlak na jeho zmenu. Otroci tvorili neoddeliteľnú súčasť systému spoločnosti a slobodnej rímskej domácnosti. Každé domáhanie

⁸ Porov.: GALLOVÁ, I.: *Toto tajomstvo je veľké. Pohľad na rodinu, manželstvo a rodičovstvo v listoch apoštola Pavla*. Svit : KBD 2011, s. 34.

⁹ Porov.: SUMNEY, J. L.: *Colossians. A Commentary*. Louisville, London : Westminster John Knox Press 2008, s. 245.

¹⁰ Porov.: DUNN, J. D. G.: *The Epistles to the Colossians and to Philemon. A Commentary on the Greek Text*. Grand Rapids : Wm. B. Eerdmans Publishing Company; Carlisle : The Paternoster Press 1996, s. 253.

sa zrušenia otroctva by sa chápalo ako politická provokácia s tvrdou reakciou Rímskej ríše. Napriek tomu Kol zreteľne vyjadruje hranice autority pána nad otrokom. Grécky výraz *kýrios* – *pán* sa rovnako označuje pre Krista – Pána ako aj pozemských pánov. Preto v Kol 3,22, keď sa hovorí o pánoch, používa sa výraz *katá sárka* – *pozemsky* alebo doslova *podľa tela*. Otrokom sa má podriaďovať v pozemských veciach, lebo skutočným Pánom nielen otrokov ale aj ich pánov je Kristus. Kresťanstvo teda šlo najskôr zmenou kvality vzťahov vnútri vlastných spoločenstiev. List využíva aj paradox vtedajšej doby. Otrokom nebolo dovolené nič vlastniť alebo dediť. V Kol 3,24 je im prisľúbená *antapódosin tés kleronomías* – *odmena dedičstva* od Pána. Napomenutia adresované pánom sú podstatne kratšie než otrokom, ale požiadavky sú rovnako radikálne. Otrokom majú dávať *tó díkaion kái tén isóteta* – *to, čo je spravodlivé a slušné*. Zvlášť výraz *isótes* vyvoláva údiv. Doslovný preklad slova znamená *rovnosť*. V diele Filóna z Alexandrie (20 pred Kr. – 40 po Kr.) sa tento výraz spomína na dvoch miestach v spojení s otrokmi. Hovorí o židovskej náboženskej skupine, ktorá odmietala mať otrokov, lebo sa to protiví *rovnosti*. Ďalej spomína zachovávanie sobotného pokoja, čo sa vzťahuje aj na otrokov z dôvodu ich *rovnosti*. Rovnostárske zaobchádzanie s otrokmi nebolo možné v grécko-rímskej spoločnosti 1. storočia po Kr. Angela Standhartinger poznamenáva, že táto pasáž je najjasnejšie miesto, kde zaznieva opozícia voči vtedajšiemu systému. Totiž ak pán skutočne dáva otrokom, *čo je spravodlivé a slušné* dosl. *rovnostné*, potom nemôže s nimi zaobchádzať ako s otrokmi. Napriek vonkajším okolnostiam život kresťanov sa má rozvíjať vo vedomí, že všetci sú dedičmi neba a táto skutočnosť musí mať dopad aj na ich správanie.¹¹

Rodinné pravidlá v Ef 5,21-6,9

Východiskom celej úvahy je verš v Ef 5,21, v ktorom zaznieva povzbudenie k vzájomnej podriadenosti: „*Podriadujte sa jedni druhým v bázni pred Kristom.*“ Podobne ako v Kol aj tu sloveso *hypotásso* – *podriaďovať sa* zaznieva pri manželke a treba ho odlíšiť od slovesa *hypakúo* – *poslúchať*, ktoré sa používa pri deťoch a otrokoch (Ef 6,1.5). Poslúchať v ich prípade totiž znamená vykonať to, o čo sú žiadani. Vyplýva to z ich nižšieho postavenia. V prípade manželky uznanie vyššieho postavenia manžela ešte neznamena, že je jeho slúžkou. Výzva v Ef 5,21 podriaďovať sa jeden druhému vôbec neoznačuje, že kresťanský pán sa má podriaďovať otrokovi a navzájom si vymeniť úlohy. Je to výzva v rámci rodinných, občianskych a cirkevných vzťahov považovať toho druhého za vyššie postaveného nám. V tom často

¹¹ Porov.: STANDHARTINGER, A.: *Studien zur Entsehungsgeschichte und Intention des Kolosserbriefs*. Leiden, Boston, Köln : Brill 1999, s. 275.

zlyhávame na všetkých úrovniach vzťahov. Rodičia si nárokujú silou poslušnosť detí a deti pohrdajú rodičmi. Zástupcovia štátnej moci nepovažujú úrad za službu občanom, ale príležitosť na obohatenie a využitie postavenia. Cirkevní predstavení zabúdajú všimnúť si schopnosti a dobro podriadených a podriadení nerešpektujú ich zodpovednosť. Motiváciou podriadenosti nemá byť strach, demonštrácia sily, ale bázeň pred Pánom. Prístupovať k sebe *en fóbo Christú – v bázni (strachu) pred Kristom* je princípom pre nadriadených i podriadených na všetkých úrovniach.

Na rozdiel od Kol, ktorý venuje povinnostiam manželky ako aj manžela len po jednom verši (Kol 3,18-19), Ef im venuje až dvanásť veršov a kladie povinnosti aj na manželov (Ef 5,22-33). Pavol nehovorí o vzťahu manžela k manželke kauzálnym spôsobom, tzn. manžel je hlavou manželky, **pretože** Kristus je hlavou Cirkvi, ale hovorí porovnávacím spôsobom, tzn. manžel je hlavou manželky, **ako** Kristus je hlavou Cirkvi (Ef 5,25). Tento rozdiel je zásadný. Porovnanie vzťahu Kristus – Cirkev slúži pre objasnenie vzťahu manžel – manželka. Cirkev nie je otrokyňou Ježiša Krista. Jej poslušnosť Kristovi vychádza z lásky k nemu a je odpoveďou na lásku, ktorou Kristus miluje Cirkev a vydal seba samého za ňu (Ef 5,26). Podriadenosť ženy mužovi teda nie je niečo, čo by pochádzalo z ľudskej prirodzenosti. Muž a žena sú si vzájomne rovnocenní. Manžel sa vtedy stáva hlavou manželky, keď sa k nej správa podľa vzoru Kristovej lásky k Cirkvi. Manžel si musí zaslúžiť svojou láskou postavenie hlavy voči manželke. Neznamená to, že láska Krista k Cirkvi a láska manžela k manželke sú na rovnakej úrovni. Vôbec nie! Kristova láska je všetko presahujúca a v konečnom dôsledku nedosiahnuteľná a slúži ako vzor. Táto jedinečnosť Kristovej lásky je vyjadrená štvornásobným spôsobom:

1. Kristus miluje Cirkev (Ef 5,25);
2. Vydal seba samého za Cirkev (Ef 5,25);
3. Posvätil ju očistným kúpeľom vody a slovom Ef (5,26).
4. Pripravil si ju svätú a nepoškvrnenú (Ef 5,26).

Výraz *lutrón – kúpeľ* (Ef 5,26) sa v Novom zákone nachádza už len v Tít 3,5 a označuje krst.¹² Richard Batey poukazuje aj na sobášny slovník, keď hovorí, že kúpeľ bol sprievodným znakom prípravy nevesty na sobáš. Posvätiť znamenalo zasnúbiť, tzn. vyhradiť pannu snúbencovi ako budúcemu manželovi a nikomu inému.¹³

Manžel je vyzvaný, aby rovnakým spôsobom ako Kristus prejavoval lásku manželke. V pasáži o láske manželky a manžela sa sloveso *agapáo – milovať* uvádza až päťkrát (Ef

¹² Porov.: REYNIER, CH.: *L'épître aux Éphésiens*. Paris : Les Éditions du Cerf 2004, s. 175-176.

¹³ Porov.: BATEY, R. A.: *New Testament Nuptial Imagery*. Leiden : E. J. Brill 1971, s. 27-28.

5,25.28(3x).33). Nejde teda o iné formy ako napr. *éros* – túžba, tzn. zmyselná láska; *storgé* – náklonnosť, tzn. citová láska; *filía* – priateľstvo; *filadélfia* – bratská láska, tzn. v rámci istého spoločenstva. *Agápe* – láska je vyjadrením toho najhlbšieho vzťahu.

Bez toho, aby to Pavol výslovne uviedol, v Ef 5,31 nasleduje citát z Gn 2,24, ktorý poukazuje na návrat k pôvodnému stvoriteľskému zámeru: „*Preto muž zanechá otca i matku a pripúta sa k svojej manželke a budú dvaja v jednom tele.*“ Citát plní dvojakú funkciu:¹⁴

1. Manželka plní úlohu tela vo vzťahu k svojmu manželovi, ktorý je hlavou a spolu vytvárajú hlbokú jednotu.
2. Cirkev je telom vo vzťahu ku Kristovi, ktorý je jej hlavou a spolu vytvárajú hlbokú jednotu.

Tvrdenie v Ef 5,32 je veľmi prekvapujúce: „*Toto tajomstvo je veľké; ja hovorím o Kristovi a Cirkvi.*“ Znamená to, že celá predchádzajúca úvaha nebola zameraná na vzťah medzi manželmi, ale na Krista a Cirkev? Pavol zvolil opačný postup. Tajomstvo vzťahu medzi Kristom a Cirkvou mu umožnil predstaviť poslucháčom vzťah medzi manželom a manželkou. Ako Cirkev je telom pre Krista, tak manželka je telom pre manžela. Citát z Gn 2,24 slúži ako východisko jednak pre priblíženie vzťahu Kristus – Cirkev ako aj pre kresťanské manželstvo. Samozrejme, ide o obraz, preto sa musíme vyvarovať snahy o totálnu zhodu. Cirkev čerpá svoj život zo spojenia s Kristom a nie opačne. Medzi Cirkvou a Kristom je neporovnateľný rozdiel. Záverečné povzbudenie v Ef 5,33 tvorí ukončenie celej meditácie o láske manželov. V Ef 5,22 bolo poradie manželka – manžel, teraz je poradie vymenené manžel – manželka. Ide o záverečný sumár, keďže v nasledujúcom verši sa pozornosť presúva na vzťah detí – rodičia.

Pavol sa obracia na deti priamou rečou, preto museli byť vo veku, keď už chápali veci, rozhodovali za seba, ale ešte stále žili v domácnosti svojich rodičov. Pravdepodobne boli vo veku adolescentov (15-18 rokov). V mladšom veku poslušnosť voči rodičom bola samozrejmosťou a deti automaticky prijímali náboženstvo svojich rodičov. Pavol ich vyzýva k poslušnosti *en kyrío* – v Pánovi, tzn., že deti mali kresťanských rodičov a už boli pokrstené.¹⁵

V porovnaní s paralelným miestom v Kol 3,20-21 je tento text bohatší o biblický citát štvrtého Božieho prikázania z Ex 20,12 alebo Dt 5,16, ktorý však nie je prevzatý celý, ako dokazuje nasledujúca tabuľka:

¹⁴ Porov.: MUDDIMAN, J.: *A Commentary on the Epistle to the Ephesians*. London, New York : Continuum 2001, s. 269.

¹⁵ Porov.: GNILKA, J.: *Der Epheserbrief*. Freiburg, Basel, Wien : Herder 1971, s. 295-296.

Ef 6,2-3	Ex 20,12	Dt 5,16
<i>Cti svojho otca i matku, to je prvé prikázanie s prislúbením: Aby ti dobre bolo a aby si dlho žil na zemi.</i>	<i>Cti svojho otca a svoju matku, aby si dlho žil na zemi, ktorú ti dá Pán, tvoj Boh!</i>	<i>Cti svojho otca a svoju matku, ako ti prikázal Pán, tvoj Boh, aby dni tvojho života dlho trvali a aby sa ti darilo na zemi, ktorú ti dá Pán, tvoj Boh!</i>

K vynechaniu zmienky o darovaní zeme došlo z dôvodu aktualizácie prikázania na situáciu kresťanov, keďže prislúb o vlastníctve krajiny pre nich už nedával zmysel.¹⁶ Slová v Ef 6,2, že je to *entolé próte en epangelía – prvé prikázanie s prislúbením* bibliсти vysvetľujú rôzne.¹⁷

1. Deti sa ho naučili alebo ho počuli ako prvé z Božích prikázaní.
2. Ide o prvé prikázanie dané po odchode z Egypta.
3. Prikázanie bolo prvé uvedené na druhej tabuli Desatora.
4. Je to prvé prikázanie, ku ktorému je pripojený Boží prislúb požehnania dlhým vekom a prosperitou.
5. Výraz *próte – prvé* netreba chápať v chronologickom význame, ale že patrí medzi najdôležitejšie. Podľa židovskej tradície toto prikázanie je najťažšie zachovať, lebo človek sa s ním stretáva dennodenne.

Odpoveď nie je definitívna, prikláňame sa k poslednému vysvetleniu.

Výzva smerom k rodičom je adresovaná len na otca. V židovskej aj grécko-rímskej tradícii otec rozhodoval o živote a budúcnosti svojich detí a niesol aj zodpovednosť za ich výchovu. Sloveso *ektréfo – vychovávať* v Ef 6,4 podčiarkuje pozitívny aspekt výchovy. Doslovný význam slovesa je *živíť, kŕmiť*. Otec má živíť dieťa:

- a) *en paidéia – vo výchove*, tzn. ide o všeobecný výraz pre vzdelanie a formáciu.
- b) *en nuthesía – v napomínaní*, tzn. súčasťou je aj pokarhanie a potrestanie.

Tretou kategóriou je vzťah medzi otrokmi a pánmi. Zastúpenie v tomto liste ako aj v Kol 3,22-4,1 dokazuje, že prítomnosť otrokov v raných kresťanských spoločenstvách musela byť značná. Pavol nijako nepožaduje zrovnoprávnenie otrokov, nevystupuje proti inštitúcii otroctva a ani sa nezamýšľa nad jej pôvodom. Otrokom odporúča poslušnosť, ktorá vychádza

¹⁶ Porov.: GNILKA, J.: *Der Epheserbrief*. Freiburg, Basel, Wien : Herder 1971, s. 297.

¹⁷ Porov.: MUDDIMAN, J.: *A Commentary on the Epistle to the Ephesians*. London, New York : Continuum 2001, s. 275.

z poslušnosti voči Kristovi (Ef 6,5). Zvláštnosťou však je, že osoba Ježiša Krista je spomenutá v každom verši. Otroci alebo slobodní, všetci sú pod nadvládou Krista. Úmyslom je premeniť vzťahy medzi sociálnymi skupinami na základe pochopenia vlastného vzťahu ku Kristovi. Poslušnosť s bážňou a chvením; nie naoko ale ochotne, znie našim ušiam neľudsky. Je potrebné ich dočítať až do konca. V Ef 6,8 zaznieva varovanie, že odmenu dostane každý – otrok aj slobodný. V Ef 6,9 prichádza na vtedajšiu dobu prevratná a nečakaná požiadavka na kresťanských majiteľov otrokov *tá autá poiéite prós autús – rovnako robte aj vy im*. Páni majú pamätať, že aj na nich sa vzťahujú slová o odmene za dobro so všetkými dôsledkami. Je možné v tom vidieť aj echo starozákonnej knihy Levitikus, ktorá varovala od pána pred surovým zaobchádzaním s otrokom: „*Nepanuj nad ním tvrdo, ale boj sa svojho Boha!*“ Dochádza tak k zrelativizovaniu autority pozemských pánov vzhľadom k autorite ich nebeského Pána.¹⁸ Igor Hanko k tejto téme uvádza: „*V novozákonných kódexoch sa odporúča recipročný postoj medzi jednotlivými kategóriami z pohľadu slabších, ale taktiež z pohľadu silnejších. Ide tu o postoj, ktorý síce rozdiely rešpektuje, ale od základu mení vzťahy. Nie násilie a útlak, ale vzájomný rešpekt spojený s uznaním každého sociálneho postavenia a úlohy.*“¹⁹ Naliehanie na kvalitu osobných vzťahov je podľa Pavla riešením sociálnych rozdielov. Kresťania majú reálne uplatňovať bratskú lásku voči všetkým bez rozdielu. To sú zásady, ktoré vychádzajú z evanjelia a majú nadčasovú platnosť.

Záver

Zásadný rozdiel medzi pohanskou literatúrou tej doby a novozákonnými spismi spočíva v pohnútkach, ktoré stoja v pozadí rodinných pravidiel. Výzva k podriadenosti zo strany pohanských autorov vychádzala z ekonomických a politických dôvodov. Pavlove listy uvádzajú výlučne teologické a kristologické pohnútky. Môžeme za nimi vidieť aj eschatologické očakávania a návrat k pôvodnému usporiadaniu sveta. Podľa niektorých biblistov rodinné pravidla v Kol a Ef mali aj apologetický charakter, tzn. mali obrániť usporiadanie vzťahov v kresťanskej rodine zoči-voči zvyklostiam, ktoré panovali vo vtedajšej spoločnosti.

Mylne sa hovorí o akomsi „mlčaní“ Cirkvi. Keď evanjeliové poslanstvo vstupuje do života jednotlivca, cez neho vstupuje aj do štruktúr spoločnosti. Žiadna sociálna alebo politická

¹⁸ Porov.: ŠTRBA, B.: *Legislatívne texty knihy Levitikus v spisoch Corpus Paulinum*. In: FARKAŠ, P. (ed.): *Legislatívne texty Biblie II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Nitra – Bratislava : UK RKCMBF 2008, s. 178-179.

¹⁹ HANKO, I.: *Pavlov rodinný kódex ako pokračovateľ starozákonnej a medzník novozákonnej doby*. In: FARKAŠ, P. (ed.): *Legislatívne texty Biblie II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Nitra – Bratislava : UK RKCMBF 2008, s. 111.

štruktúra nie je vylúčená z transformačnej sily, ktorú v sebe obsahuje Kristovo evanjelium. Kristus sa stal človekom a vstúpil do politických a sociálnych štruktúr vtedajšieho sveta a žil v nich. Nebol politickým revolucionárom. Odmietol predstavu židovských zelótov, ktorí násilím voči Rímskej ríši chceli nastoliť Božie kráľovstvo. Poukazoval na zmenu zmýšľania, cestu vnútornej premeny, na čo nadviazal aj Pavol svojou náukou. Demokracia nenastáva vtedy, keď si diktátor vyzlečie vojenskú uniformu a oblečie oblek s kravatou. To, že sa po páde totality v roku 1989 umožnilo slobodne vyznávať náboženstvo, ešte nerobí zo Slovenska demokratickú krajinu. To je výzva pre kresťanstvo v súčasnej dobe. Musí neustále apelovať na zmenu srdca, zmýšľania a prístupu. Kvalitu rodinných vzťahov zmeníme vtedy, keď budeme apelovať, aby všetci (nielen niektorí) členovia vychádzali zo vzoru Ježiša Krista.

František Trstenský

Použitá literatúra

- ALETTI, J. N.: *Saint Paul Épître aux Colossiens. Introduction, traduction et commentaire.* Paris : Éditions J. Gabalda et Cie 1993.
- BATEY, R. A.: *New Testament Nuptial Imagery.* Leiden : E. J. Brill 1971.
- DUNN, J. D. G.: *The Epistles to the Colossians and to Philemon. A Commentary on the Greek Text.* Grand Rapids : Wm. B. Eerdmans Publishing Company; Carlisle : The Paternoster Press 1996.
- GALLOVÁ, I.: *Toto tajomstvo je veľké. Pohľad na rodinu, manželstvo a rodičovstvo v listoch apoštola Pavla.* Svit : KBD 2011
- GNILKA, J.: *Der Epheserbrieff.* Freiburg, Basel, Wien : Herder 1971.
- HANKO, I.: *Pavlov rodinný kódex ako pokračovateľ starozákonnej a medzník novozákonnej doby.* In: FARKAŠ, P. (ed.): *Legislatívne texty Biblie II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie.* Nitra – Bratislava : UK RKCMBF 2008.
- KLUSKA, B.: *Pavlovské rodinné pravidlá a percepcia rodiny v súčasnej spoločnosti.* In: FARKAŠ, P. (ed.): *Legislatívne texty Biblie II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie.* Nitra – Bratislava : UK RKCMBF 2008.
- MACDONALD, M. Y.: *Colossians and Ephesians. Sacra Pagina Series.* Collegeville : Liturgical Press 2008.
- MARTIN, H. S.: *Colossians and Philemon.* Ephrata : Brethren Revival Fellowship 2003.

- MUDDIMAN, J.: *A Commentary on the Epistle to the Ephesians*. London, New York : Continuum 2001.
- REYNIER, CH.: *L'épître aux Éphésiens*. Paris : Les Éditions du Cerf 2004.
- STANDHARTINGER, A.: *Studien zur Entsehungsgeschichte und Intention des Kolosserbriefs*. Leiden, Boston, Köln : Brill 1999.
- SUMNEY, J. L.: *Colossians. A Commentary*. Louisville, London : Westminster John Knox Press 2008.
- ŠTRBA, B.: *Legislatívne texty knihy Levitikus v spisoch Corpus Paulinum*. In: FARKAŠ, P. (ed.): *Legislatívne texty Biblie II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Nitra – Bratislava : UK RKCMBF 2008.
- WITHERINGTON III, B.: *The Letters to Philemon, the Colossians, and the Ephesians. A Socio-Rhetorical Commentary on the Captivity Epistles*. Grand Rapids, Cambridge : Wm. B. Eerdmans Publishing Company 2007.